

Калашникова Л. В.

старший викладач кафедри практичної психології

Центральноукраїнський державний педагогічний

університет імені Володимира Винниченка

м. Кропивницький, Україна

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Під впливом соціально-економічних змін, що відбуваються в Україні, виникла гостра необхідність у професіоналах, які працюють у системі «людина-людина». Трансформації, що відбулися в системі вищої освіти призвели до необхідності якісних змін у професійній підготовці практичних психологів.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив зростання інтересу науковців до різних аспектів процесу професійної підготовки майбутніх психологів. Йдеться про дослідження тенденцій особистісних змін майбутніх психологів під час навчання у вищих навчальних закладах (О.О. Міненко, Н.В. Чепелева, Т.С. Яценко), психологічних особливостей формування їх професійних якостей (А.С. Борисюк, І.Г. Тимощук, В.М. Сич та інші) та професійної свідомості (А.Г. Самойлова, Н.Ф. Шевченко). Чимало досліджень присвячено вивченню особливостей та психологічних умов формування їх професійної (С.В. Бажанова, Є.М. Каргіна, В.М. Клачко) та мотивації до навчальної діяльності (Т.В. Занюк, Т.А. Приставка, Т.В. Чаусова). Не розходяться погляди вчених з приводу того, що головною метою професійної підготовки молодих спеціалістів має бути психологічне забезпечення становлення їх професійної компетентності.

Основні проблеми компетентнісного підходу в освітньому просторі досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, серед яких У. Бек, Н. Бібік, Ф. Вайнерт, Д. Валь, Е. Кліме, О. Овчарук, О. Пометун та інші. Сучасні проблеми формування ключових компетентностей фахівців різних галузей вивчають Т. Лаврухіна, О. Локшина, І. Зимня, В. Радул, О. Савченко,

С. Трубачева, Г. Фрейман та інші вчені. Результати досліджень засвідчили провідну роль психолого-педагогічної компетентності фахівця як необхідної умови їх професійної діяльності, окреслено коло професійно важливих якостей, що мають бути сформовані під час навчання у вищій школі та стати основою для становлення кваліфікованого фахівця. Проте, незважаючи на вагомі наукові доробки, проблема формування професійної компетентності майбутніх психологів залишається недостатньо вивченою.

Актуальність дослідження ефективних шляхів формування професійної компетентності майбутніх психологів пояснюється переходом вищої школи від «знаннєвої» до «компетентнісної» моделі навчання.

Під «компетентністю» (від лат. *competence*) найчастіше розуміють здатність та готовність особистості до виконання певної діяльності (С. Бондар, В. Кальней, Б. Кенжебеков, С. Шишов). У програмі Європейської комісії «Ключові компетентності для навчання протягом життя. Європейська довідкова система» цей термін трактується як сукупність знань, умінь, здібностей і ставлень, що визначає схильність до навчання й набуття практичного досвіду. Причому ключові компетентності розглядаються як необхідна умова для особистісної реалізації й розвитку, соціальної інтеграції та працевлаштування [1, с.23-24].

Компетентна особистість не тільки володіє знаннями, вміннями й навичками в певній галузі, але й здатна успішно застосовувати свій професійний потенціал на практиці.

На наш погляд професійну компетентність майбутнього практичного психолога необхідно розглядати як сукупність ключових професійних компетентностей, які формуються під час навчання у вищому навчальному закладі. Бажаним результатом при цьому виступає компетентність психологічна, яка розуміється науковцями як «інтегральне професійно-особистісне утворення, що дозволяє людині психологічно конструктивно розв'язувати задачі професійного та особистісного характеру» [3, с. 114]. Дослідженням компетентності психологічної займалися А.К. Маркова, Л.М. Митина,

Л.А. Петровська, М.І. Лук'янова, А.В.Брушлинський, О.О. Бодальов та інші науковці, які розглядали її як сукупність інтеріоризованих психологічних знань, сформованих професійно важливих умінь, соціально-психологічних особистісних характеристик та систему суб'єктивного контролю. До її структури входять когнітивна, комунікативна, соціальна та аутопсихологічна підсистеми.

Для успішної реалізації професійної діяльності практичного психолога особливої значущості набуває комунікативна компетентність, під якою розуміють складну особистісну характеристику, що включає комунікативні здібності та уміння, психологічні знання в галузі спілкування, властивості особистості, психологічні стани, що супроводжують процес спілкування [3, с.113]. Цей феномен означає вільне розширення/звуження кола спілкування та вміння варіювати його глибину, розуміти партнерів по спілкуванню та бути зрозумілим іншими.

У вітчизняній психології розробка проблеми комунікативної компетентності в основному проводилася в рамках досліджень успішної сумісної діяльності, надання психологічної допомоги особистості та ефективності соціально-психологічного тренінгу. Л.А. Петровська розглядала її як атрибут спілкування в суб'єкт-суб'єктній парадигмі, що включає певний рівень розвитку комунікативних, соціально-перцептивних та інтегративних умінь. У формуванні комунікативної компетентності приймають участь смисли, особистісні цінності, глибинні спонукання, соціогенетичні потреби та резерви знань, умінь та навичок.

Як показує практика використання під час навчально-виховного процесу групових дискусій, рольових ігор, соціально - психологічних тренінгів сприяє розвитку у майбутніх практичних психологів комунікативних здібностей, рефлексивних навичок, уміння адекватно сприймати себе й навколишніх та налагоджувати конструктивну взаємодію з ними. У Центральноукраїнському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка майбутніх практичних психологів залучають до соціально - психологічних

тренінгів, що спрямовані на їх професійне становлення загалом та на розвиток їх комунікативної компетентності зокрема.

Єднає соціально-психологічні тренінги їх особистісна орієнтація та діалогічна спрямованість. Перша виявляється в тому, що їх учасники наділяються однаковою активністю та відповідальністю. Основною цінністю та суттєвим ресурсом під час проведення соціально - психологічного тренінгу виступає особистість кожного члена тренінгової групи та їх досвід. Діалогічність соціально - психологічних тренінгів виявляється за рахунок рівноправної діалогічної взаємодії між членами тренінгової групи та тренером - фасилітатором. Рівність позицій передбачає існування взаємного впливу та визнання активної ролі кожного учасника, що в результаті приводить до взаємного розуміння та взаємного впливу. Наступною ознакою соціально – психологічного тренінгу є „двоцентричність” міжособистісних стосунків учасників тренінгу, де полюс „Я” включає „Я” - центричні потреби, прагнення кожного досягнути власної мети й піклуватися про себе, а полюс „Інші” – прагнення зрозуміти стан іншого, допомогти та піклуватися про нього. Тільки гармонія – рівновага між полюсами „Я” та „Інші” - сприяє створенню рівноправних суб’єкт - суб’єктних стосунків, рівнозначних позицій, що передбачають взаємопроникнення та прийняття один одного, ставлення до іншої людини як до цінності. Такий „баланс” стосунків лежить в основі утворення єдиної емоційної “події” та психологічної єдності рівноправних учасників соціально - психологічного тренінгу. Крім того, такий “баланс” лежить в основі людяності та гуманності.

У процесі соціально-психологічного тренінгу відбувається вплив на мотиваційний, когнітивний, особистісний та поведінковий компоненти комунікативної компетентності студентів. Результатами впливу на мотиваційний компонент є домінування потреби у встановленні позитивних контактів із навколишніми та мотивів розвитку власної комунікативної компетентності. У когнітивній сфері студентів спостерігається розширення знань не тільки про процес спілкування, але й про особливості організації та

проведення соціально-психологічного тренінгу. У якості змін особистісного компоненту комунікативної компетентності виступають розвиток соціально-перцептивних здібностей та особистісних характеристик, що утворюють комунікативний потенціал особистості. На поведінковому рівні спостерігається формування оптимальних моделей міжособистісної взаємодії та суб'єктивного контролю комунікативної поведінки майбутніх психологів.

Узагальнюючи вплив соціально психологічного тренінгу на становлення професійної компетентності майбутнього психолога зазначимо, що за умови його використання під час навчання у вищому навчальному закладі відбувається не тільки формування комунікативної, але й професійної компетенцій, до складу яких входить і вміння проводити соціально - психологічні тренінги.

Список літератури:

1. Зеер Э.Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход. / Э.Ф.Зеер. – М.: Моск. психол.-соц. ин-т, 2005. – 211с.
2. Петровская Л.А. Теоретические и методические проблемы социально-психологического тренинга /Л.А. Петровская. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. – 162 с.
3. Психология общения. Энциклопедический словарь/ Под общ. ред А.А.Бодалева. – М.: Изд-во «Когито-Центр», 2011. – 600 с.